

Dr. sc. Viktorija Haubrich, izvanredna profesorica
Pravni fakultet Sveučilišta u Mostaru

Izvorni naučni rad

Dr. sc. Karolina Tadić-Lesko, docentica
Ustanova „Centar za socijalni rad Grada Mostara“

Zdravka Marić, dipl. pravnica
Ustanova „Centar za socijalni rad Grada Mostara“

ULOGA CENTRA ZA SOCIJALNI RAD U POSTUPKU ODUZIMANJA RODITELJSKE SKRBI SAMOHRANOM RODITELJU

Sažetak: U suvremenom društvu, sve je više novih oblika obitelji, a među njima ponajviše jednoroditeljskih obitelji. Jednoroditeljske obitelji se uslijed globalnih posljedica koje ponajviše obuhvaćaju ograničenje društvenih, finansijskih i emocionalnih resursa, nerijetko nalaze na marginama društva pa su djeca iz jednoroditeljskih obitelji i roditelj koji brine o njima izloženi brojnim rizicima koje nerijetko ishoduju raspadom jednoroditeljske obitelji. Posljedice koje dovode do oduzimanja roditeljske skrbi samohranom roditelju u izvanparničnom postupku odnose se na različite oblike zanemarivanja djece i njihovih potreba. Cilj ovoga rada je dvojak i odnosi se na identifikaciju uzroka koji dovode do oduzimanja roditeljske skrbi samohranom roditelju kao i analizu pokretanja i vođenja izvanparničnog postupka oduzimanja roditeljske skrbi u F BiH. Također, analizirana je uloga Centra za socijalni rad kao stranke i umješaća u postupku oduzimanja roditeljske skrbi. Metodom analize Zakona o izvanparničnom postupku F BiH, socijalne legislative F BiH kao i dostupne domaće i inozemne literature identificirala se nezaobilazna uloga Centra za socijalni rad u postupku oduzimanja roditeljske skrbi samohranom roditelju. Razvidno je, kako je zadaća samohranog roditelja mnogo teža nego za dvoje roditelja koji brinu o djeci, kako jednoroditeljske obitelji imaju manje ekonomske i psihološke resurse te nemaju adekvatan pristup socijalnim uslugama. U radu se naglašava važnost centra za socijalni rad u izvanparničnom postupku ali i potrebni mehanizmi preveniranja rizika koji dovode do ovog postupka. Dakako, to uvelike ovisi o socijalnoj podršci i drugim relevantnim institucijama koje trebaju kroz različite sustave jačati ove obitelji iz kojih se sve više sastoji suvremeno društvo.

Ključne riječi: samohrani roditelj, interes djeteta, roditeljska skrb, postupak poduzimanja i vraćanja roditeljske skrbi, centar za socijalni rad.

1. Uvod

Samohrani roditelj je roditelj koji sam brine za dijete i koji nema partnera. Samohrani roditelj osoba koja nije u braku i ne živi u izvanbračnoj zajednici, a sama izdržava i skrbi o djetetu, te koja nema sredstva za izdržavanje ili joj

je, uslijed neriješenog stambenog pitanja ili poremećenih obiteljskih odnosa, potrebna privremena usluga socijalne skrbi. Također, „društvene percepcije često konstruiraju samohrane roditelje kao mlade, ženske, nezaposlene roditelje s više djece”.¹ A tko su u stvari samohrani roditelji i na koji način ih promatra društvo i jesu li samohrani roditelji stigmatizirana skupina ili pak, skupina s povećanim rizikom od oduzimanja roditeljske skrbi. Crocker i sur. (1998)² navode kako su „samohrani roditelji stigmatizirana skupina po tome što posjeduju niz karakteristika koje prenose društveni identitet koji je često obezvrijeđen unutar društva. Načini na koje se društvo i institucije mogu zauzeti za prava samohranih roditelja jesu da „predrasude uklanjaju širenjem znanja na opću populaciju, pa u tome ključnu ulogu imaju odgojno-obrazovni sustav i mediji kroz koje treba ciljano poticati vrijednosti uvažavanja različitosti obiteljskih modela, uz istovremeno promoviranje zadovoljne obitelji kao važnog cilja obiteljske politike. U tome svoj doprinos mogu dati različiti subjekti, npr. škole kroz dramske sekcije, kazališta kroz predstave, filmski festival kroz odabir filmova, odnosno filmska industrija zanimanjem za ovu tematiku”.³ No, je li to dovoljno? Kada je „za obitelji samohranih roditelja i dalje gotovo dvostruko veća vjerojatnost da će biti u siromaštvu od obitelji s parom što pokazuje podatak u kojem je 67% samohranih roditelja izjavilo da imaju teškoće s financijama”.⁴ Samohrani roditelji stoga moraju upravljati nizom stresora, uključujući stigmatu, posao i siromaštvo. Unatoč visokoj razini zaposlenosti, vjerojatnije je da će samohrani roditelji iskusiti veće siromaštvo nego druge obiteljske strukture.⁵ Također, u Britaniji je zaposlenost među samohranim roditeljima veća od zaposlenosti udatih ili izvanbračnih žena.⁶ U Bosni i Hercegovini ne postoje službeni podaci o zaposlenosti udatih žena i muškaraca ili žena i muškaraca koji su samohrani roditelji.

Kada govorimo o oduzimanju roditeljske skrbi u Federaciji Bosni i Hercegovini ova oblast regulirana je Zakonom o vanparničnom postupku Federacije BiH⁷ (dalje u tekstu- ZIZV) i Obiteljskim zakonom Federacije BiH⁸

Sud će u izvanparničnom postupku roditelju oduzeti roditeljsko pravo ako roditelj zloupotrijebi roditeljsko pravo, ako je roditelj napustio dijete, ako je roditelj

1 GARNER, J. D. - PATERSON, W. A., *Unbroken homes: Single-parent mothers tell their stories*. London, 2014, ZARTLER, U., *How to deal with moral tales: Constructions and strategies of single-parent families*. *Journal of Marriage and Family*, 2014, 7(3), 604–619).

2 CROCKER, J. - MAJOR, B. - STEELE, C., *Social stigma*. U: D. GILBERT, S. FISKE – LINDZEY, G., (Eds.), *Handbook of social psychology*, New York: McGraw-Hill, 2008, 4 (2), str. 504–553.

3 ZAGORAC, A., *PSIHOSOCIJALNE POTREBE JEDNORODITELJSKIH PORODICA - BROŠURA ZA PROFESIONALCE*, Kantonalna javna ustanova. Sarajevo: „Porodično savjetovalište“, 2015., str. 30.

4 GINGERBREAD, *Paying the price: The impact of the summer budget on single parent families*, 2015.

5 LIDDELL, C., *The impact of fuel poverty on children*. Save the Children, Belfast, 2008.

6 CHAMBAZ, C., *Lone-parent Families in Europe: A Variety of Economic and Social Circumstances*, 2002, 35(6), str. 658 – 671.

7 Zakon o vanparničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine (”Službene novine Federacije BiH”, br 2/1998, 39/2004, 73/2005, 80/2014 - dr zakon i 11/2021).

8 Obiteljski zakon Federacije Bosne i Hercegovine (”Službene novine FBiH, broj 35/05., 31/14., 32/2019 – odluka US dalje – ObZ)

svojim ponašanjem očigledno pokazao da se ne brine o djetetu, kad grubo zanemari roditeljske dužnosti.

2. Identifikacija samohranog roditeljstva u FBiH

Samohrani roditelji su roditelji koji sami brinu za njihovu djecu bez pomoći drugoga roditelja (makar i uz podršku uže i šire obitelji). Obitelji s jednim roditeljem suočavaju se s mnogim pritiscima i potencijalnim problemima s kojima se druge obitelji možda neće suočiti, obzirom da je život u ovom kućanstvu nerijetko obilježen nedostatkom ljubavi, brige, podjele odgovornosti od strane drugog roditelja kao i smanjenjem financija. Pa tako „skrb o djetetu postavlja na roditelja povećane financijske, materijalne, emocionalne i praktične zahtjeve, koji su još izraženiji ukoliko izostaje podrška drugog roditelja. Istraživanja dosljedno pokazuju da su samohrani roditelji izloženi većem ekonomskom pritisku i većim naporima na poslu i kod kuće, a također preuzimaju veći psihički i fizički teret odgovornosti za djecu te, u usporedbi s roditeljima iz dvoroditeljskih obitelji, iskazuju niže zadovoljstvo životom, lošije zdravlje i veću depresivnost.⁹ Bilo da je jednoroditeljska obitelj nastala smrću jednog roditelja, njegovim nestankom, razvodom braka ili izvanbračnim rođenjem, djeca samohranih roditelja najčešće su izloženi i brojnim rizicima. Emocionalnim rizicima djeca mogu biti izložena zbog nedostatka jednog roditelja i bez mogućnosti identifikacije s njim, a nedostatak pozitivne discipline i provedbe nadzora nad djecom lakše je vršiti kada dijete raste u dvoroditeljskoj obitelji. Uslijed raspada braka roditelja, djeca mogu biti izložena dugotrajnim konfliktima roditelja, poteškoćama u održavanju osobnih odnosa i neposrednih kontakata, može se dogoditi i njihov lošiji školski uspjeh i poremećeni odnosi s vršnjacima. Isto tako, djeca samohranih roditelja mogu biti izloženi rizicima ovisnosti kao i poremećajima u ponašanju jer je mogućnost potpunog nadzora nad njima manja što im ostavlja više prostora za samostalno provođenje slobodnog vremena. Ove probleme i poteškoće doživljavaju djeca iz jednoroditeljskih obitelji i u zemljama koje su daleko razvijenije od Bosne i Hercegovine bez obzira na različite programe podrške koje su im dostupne. Kako samohrani roditelji mogu zapasti u određene emocionalne i/ili psihičke krize i/ili u jednoroditeljskim obiteljima može biti prisutna ovisnost, iste dodatno narušavaju obiteljsku dinamiku i obitelj čine disfunkcionalnom. U našoj zemlji još uvijek „izostaje rad i ohrabrivanje reintegracije bioloških obitelji kroz savjetodavan rad i druge adekvatne aktivnosti, budući da udomiteljstvo u BiH nije sveobuhvatno, a usvojenje je proces koji često obeshrabruje usvojitelje“¹⁰

Uslijed navedenih eventualnih okolnosti, a temeljem prijava ili neposrednog saznanja, Centar za socijalni rad - organ skrbništva pruža podršku roditelju s kojim

9 RABOTEG-ŠARIĆ, Z. - JOSIPOVIĆ, V. - PEĆNIK, N., *Jednoroditeljske obitelji: osobni doživljaj i stavovi okoline*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 2003, str. 2.

10 PAVLOVIĆ, B.- Sofović, J.- SOS Dječja sela BiH, *POLOŽAJ DJECE U BOSNI I HERCEGOVINI, Analiza položaja djece bez roditeljskog staranja zasnovana na pravima djece*, Sarajevo: Atlantik d.d., 2014, str. 32.

djeca žive¹¹. To nerjetko uključuje i upozorenje roditelju,^{12a} prema potrebi provodi se nadzor¹³ nad roditeljskom skrbi. Mjere koje centar za socijalni rad provodi ujedno pružaju roditelju da poboljša njegove roditeljske kompetencije i uspostavi funkcionalnu obiteljsku sredinu pogodnu za zdrav rast i razvoj djece. No, ukoliko ne dođe do poboljšanja obiteljske situacije, roditelju se može pokrenuti postupak oduzimanja roditeljske skrbi¹⁴ kod nadležnog suda. Na zahtjev Centra za socijalni rad pokreće se postupak kod općinskog suda, u istom postupku Centar se nalazi u ulozi predlagača i mješaća i cijeli postupak prati do njegovog okončanja. Mldb. djetetu se za potrebe ovog postupka postavlja skrbnik od strane centra za socijalni rad, koji zajedno s predstavnikom centra prati cijeli sudski postupak.

2.1. Suvremeni izazovi samohranog roditeljstva

Sve je više kućanstava samohranih roditelja koji žive u različitim životnim okolnostima i iste variraju. Činjenica je, da je samohrano roditeljstvo često stresno, te dolazi s jedinstvenim nizom emocionalnih izazova koji se mogu činiti zahtjevnima. Većina samohranih roditelja bori se i s istim problemima – od sumnje u sebe i tjeskobe zbog novca do stresa samostalnog donošenja odluka. Biti uključen u samohrano roditeljstvo znači da nema nikoga na koga samohrani roditelj može računati kako bi dobio pomoć. To može dovesti do tjeskobe i stresa zbog samostalnog donošenja svih odluka. Bilo da se radi o napadu bijesa kod malog djeteta ili o odluci škole, mnogi su samohrani roditelji jedini koji u potpunosti ulažu u svoju djecu. Ovim roditeljima se između ostaloga preporuča traženje sustava podrške bilo da je riječ o nekome tko će paziti na djecu ili o nekome s kim će razgovarati kada se osjećaju preopterećeno. Samohrani roditelji se nerijetko osjećaju krivima zbog vremena koje nemaju ili stvari koje ne mogu učiniti ili pružiti svojoj djeci što dovodi do njihove sumnje u njih same. U slučajevima brakorazvoda, kada se djeca nalaze na kontaktima kod drugog roditelja, samohrani roditelji mogu osjećati samoću umjesto da vrijeme iskoriste za sebe i rade ono što inače ne mogu raditi kad su djeca kod kuće. „Stres i tjeskoba oko novca bez dva primanja u kućanstvu je česta pojava u jednoroditeljskim obiteljima, pogotovo gdje minimalna plaća drži mnoge samohrane majke ispod razine siromaštva-čak i kad rade puno radno vrijeme! Diljem Amerike, skloništa za beskućnike posljednje su utočište za mnoge obitelji samohranih roditelja pa nije iznenađujuće da su siromaštvo i ekonomske poteškoće povezani s tjeskobom i depresijom“¹⁵ Također, uzdržavanje djece s jednim prihodom ili oslanjanje na bivšeg supružnika za uzdržavanje djeteta¹⁶ može biti jedan od težih aspekata samohranog roditeljstva. A samohrani roditelji brigu o sebi stavljaju na posljednje mjesto na popisu obaveza. Čak i ako se radi o nečem tako jednostavnom

11 OZ FBiH, čl. 151., stav (2).

12 Ibid, čl. 151., stav (1).

13 Ibid, čl. 152.

14 Ibid, čl. 153.

15 Spence Counseling Center, *Overcoming Challenges in Single Parenting*

16 U čl. 237. OZ F BiH stoji. kada sud utvrdi da roditelji i druge osobe koje su obvezne davati uzdržavanje nisu u mogućnosti podmirivati potrebe uzdržavanja djeteta, izvijestit će o tome organ skrbništva, koji je dužan osigurati sredstva za uzdržavanje djeteta iz proračunskih sredstava Federacije.

kao što je čitanje knjige i odlazak u šetnju. Nije iznenađujuće da samohrani roditelji rijetko dovoljno spavaju jer ne mogu toliko toga učiniti dok spavaju njihova djeca. Loš san izlaže ljude povećanom riziku od depresije i anksioznosti i može povećati šanse za pad imuniteta i bolesti srca. Mnogi samohrani roditelji teško postavljaju granice jer osjećaju da moraju sve učiniti ili se osjećaju krivima kad kažu ne. Bitno je uspostaviti granice, a bitnije ih je održati. Granice su bitne kako bi život obitelji bio stabilan i postojan. Svima su potrebne granice koje čuvaju zdrav način života.¹⁷

Razvod i razdvajanje dovoljno su teški, ali kontinuirani sukob s djetetovim drugim roditeljem narušavaju obiteljsku dinamiku i mentalno zdravlje jedne ali i svih drugih članova kućanstva. Maltretiranje, manipulacija, uskraćivanje doprinosa za uzdržavanje djeteta i kršenje brakorazvodnih sporazuma među mnogim su ponašanjima s kojima se razvedeni roditelji suočavaju. Samohrani roditelji su pod stresom novčanih briga, pravnih problema, priča o izdaji i neizvjesnosti u vezi s budućnošću. Uvijek je ispravno pokušati riješiti sukob na inteligentan i civiliziran način.¹⁸ Kada netko postane samohrani roditelj, bilo po izboru ili okolnostima, nerijetko ostanu i bez društvene podrške. Prijatelji i obitelj mogu birati strane, osjećati se neugodno ili se ne mogu povezati s novom stvarnošću jedne osobe. Isključenost iz zajednice rađa osjećaj otuđenosti i beznađa. Stoga je potrebno otpustiti pritisak koji samohrani roditelji stavljaju na sebe da sve trebaju učiniti sami. Čak i mnoge obitelji s dva roditelja koje primaju redovitu pomoć od obitelji i prijatelja jer nema ništa loše u tome da tražite pomoć kada je potrebna. Trebati pomoć nije znak slabosti ili neuspjeha! Traženje pomoći postaje lakše što se više traži. Samohrani roditelj može pomoći članovima obitelji da se suoče s tim poteškoćama tako što će međusobno razgovarati o svojim osjećajima i raditi zajedno na rješavanju problema. Podrška prijatelja, drugih članova obitelji i mjesta bogoslužja također može pomoći. Ali ako su članovi obitelji i dalje preopterećeni i imaju problema, možda je vrijeme da se obratite stručnjaku ili ovlaštenom stručnjaku za mentalno zdravlje. Također, „potrebno je informirati jednoroditeljske obitelji o pravima i socijalnim uslugama, obzirom da isti nisu dovoljno informirani o institucionalnoj i neformalnoj podršci koja im je na raspolaganju, pa je potrebno putem različitih kampanja i edukacija raditi na širem i obuhvatnijem informiranju samohranih roditelja o njihovim pravima i socijalnim uslugama koje mogu ostvariti“.¹⁹ Podaci Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine govore o broju maloljetnih korisnika socijalne skrbi razvrstanih prema prema kategoriji, spolu i starosnim skupinama. Dakle u 2020. godini u Bosni i Hercegovini je zabilježeno 175 djece čiji su roditelji lišeni roditeljskog prava. U istome, također je navedena struktura djece korisnika socijalne skrbi smještene u domove za djecu i mlade u 2020. godini iznosi 1.103 od čega je 282 djece koja su živjela samo s majkom, 108 djece samo s ocem i 251 dijete razvedenih roditelja.²⁰

17 Spence Counseling Center, *Overcoming Challenges in Single Parenting*.

18 Spence Counseling Center, *Overcoming Challenges in Single Parenting*

19 ZAGORAC, A., PSIHO SOCIJALNE POTREBE JEDNORODITELJSKIH PORODICA - BROŠURA ZA PROFESIONALCE, Kantonalna javna ustanova. Sarajevo: „Porodično savjetovalište“, 2015., str. 32.

20 Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, *Tematski bilten Socijalna skrb, 2015-2020*, Sarajevo, 2021., str. 25.

Može se zaključiti kako u je jedan od izazova suvremenog roditeljstva također spadaju i posljedice suvremenog roditeljstva.

3. Uloga organa skrbništva u FBiH

Rad Centra za socijalni rad definiran je Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji s djecom F BiH²¹ na način da je odredbom čl. 48. propisano da ustanove socijalne zaštite pružaju usluge kojima se u cjelini ili djelomicno zadovoljavaju socijalne i druge potrebe korisnika socijalne zaštite, te da se iste osnivaju radi zbrinjavanja određenih kategorija korisnika socijalne zaštite i obavljanja stručnih i drugih poslova socijalne zaštite. Dakako, da je rad ustanova socijalne zaštite javan i javnost se može isključiti u pojedinim postupcima, kada je to utvrđeno propisima o obiteljskim odnosima i o kaznenom postupku. No, u odredbi čl. 49. Zakon o osnovama socijalne zaštite stoji kako se osnivanje i rad ustanova iz čl. 48. ovog zakona uređuje propisom kantona-županije, pa se osnivanje kao i sam rad centara za socijalni rad uređuje propisima županija koji se malo ili ni malo ne razlikuju u pogledu obavljanja poslova iz nadležnosti što je vidljivo iz usporedbe slijedećih županijskih zakona. Pa tako, Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti obitelji s djecom²² u skladu sa Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji s djecom F BiH²³ navodi u čl. 50. kako centar za socijalni rad obavlja slijedeće poslove: osigurava potrebna novčana sredstva za rad centra; djeluje na otkrivanju uzroka i stanja socijalne potrebe; organizira aktivnosti od preventivnog značaja iz oblasti socijalne zaštite; primjenjuje i provodi oblike socijalne zaštite; neposredno pruža usluge socijalnog rada; rješava u prvom stupnju zahtjeve za ostvarivanje prava u okviru nadležnosti; obavlja poslove u oblasti obiteljske zaštite, zaštite civilnih žrtava rata, zaštite obitelji s djecom, zaštite odgojno zanemarene djece te sudjeluje u izvršavanju odgojnih mjera i mjera zaštitnog nadzora; obavlja poslove iz oblasti raseljenih osoba i izbjeglica koji su mu povjereni; obavlja poslove i ima ovlaštenja organa starateljstva, utvrđene Obiteljskim zakonom, drugim zakonima i propisima; obavlja savjetodavni i savjetovalište socijalni rad; surađuje s građanima, mjesnim zajednicama, pravnim osobama, udruženjima građana, pravosudnim organima i drugim organima koji mogu doprinijeti unapređivanju kvaliteta socijalnog rada i socijalne zaštite; vodi propisanu evidenciju i prikuplja dokumentaciju o korisnicima socijalne zaštite, oblicima i uslugama socijalne zaštite, korisnicima civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom i dostavlja podatke nadležnom ministarstvu; obavlja i druge poslove u skladu s zakonom i potrebama. Također, propisano istim člankom ovog Zakona, centar može obavljati i djelatnost disciplinskog centra za odgojno zapuštenu djecu, dijagnostičko-opservacijskog centra za odgojno zanemarenu i

21 "Službene novine FBiH", br. 36/1999, 54/2004, 39/2006, 14/2009, 7/2014 - rješenje US BiH, 45/2016, 19/2017 - drugi zakon i 40/2018. –dalje Zakon o osnovama socijalne zaštite

22 ("Sl. glasnik Unsko-sanskog kantona", br. 5/2000, 7/2001, 11/2014, 23/2018 i 15/2020)

23 ("Službene novine FBiH" broj 36/99. - u daljem tekstu: federalni zakon)

zapuštenu djecu, prihvatilišta za djecu i odrasle, centra za pružanje njege i pomoći u kući i savjetovališta za mlade, brak i porodicu, ovisnike droge i druge. U Zakonu o socijalnoj skrbi HNŽ/K²⁴ u odredbi čl. 59. navedeno kako centar za socijalni rad obavlja navedene poslove: prati, proučava probleme i način njihovog rješavanja iz oblasti socijalne skrbi, objedinjava rad službi, potiče i organizira aktivnosti od preventivnog značaja za oblast socijalne skrbi, primjenjuje i provodi oblike socijalne skrbi, neposredno pruža usluge socijalnog rada, rješava u prvom stupnju zahtjeve za ostvarivanje prava u okviru nadležnosti, obavlja poslove u oblasti obiteljske skrbi, skrbi odgojno zanemarene djece, te sudjeluje u izvršavanju odgojnih mjera i mjera zaštitnog nadzora, obavlja poslove i ima ovlaštenja organa starateljstva utvrđene Obiteljskim zakonom, drugim zakonima i propisima, obavlja savjetodavni rad, surađuje sa građanima, mjesnim zajednicama, državnim organima i ustanovama, pravnim osobama, udruženjima građana, humanitarnim organizacijama, pravosudnim organima, policijskim upravama i drugim organima koji mogu doprinijeti unapređivanju kvaliteta socijalnog rada i socijalne skrbi, vodi propisanu evidenciju i prikuplja dokumentaciju o korisnicima socijalne skrbi, o primjenjenim oblicima socijalne skrbi i utrošenim materijalnim sredstvima, unosi i ažurira podatke u informacioni sustav, dostavlja podatke Ministarstvu, organizira savjetovališta za predbračne, bračne i obiteljske odnose i savjetovališta za mlade, obavlja i druge poslove utvrđene ovim zakonom i aktima Centra. Iz navedenog, razvidno je kojim poslovima treba da se bavi Organ skrbništva tj. centar za socijalni rad, a u nastavku se predstavlja rad centra za socijalni rad u zaštiti djece iz jednoroditeljskih obitelji u okviru socijalne legislative F BiH. U određenim situacijama centar za socijalnu skrb brani i zastupa depersonalizirani opći interes koji nema svoga konkretnog titulara već se radi o interesu cijelog društva. Ako se opći interes u nekim postupcima poklapa s interesima jedne od stranaka, onda je to posljedica slučajnosti i konkretnih odnosa sudionika u obiteljskopравnom odnosu o kome se sudi. U drugim slučajevima centar za socijalnu skrb kao stranka u postupku brani, u prvom redu, interese jedne od osoba koje su stranke u obiteljskopравnom odnosu, a u pravilu i stranke u parničnom postupku. Iza ovoga primarnog cilja stoji opći interes da se pruži posebna obiteljskopравna zaštita određenom krugu osoba (npr. kad pokreće postupak radi utvrđivanja očinstva ili majčinstva).²⁵

3.1. Zaštita djece (iz jednoroditeljskih obitelji)

Centar za socijalni rad je Organ skrbništva, a oblik skrbi nad maloljetnim djetetom koje je bez roditeljske zaštite i brige naziva se skrbništvom. Roditeljska dužnost je uzdržavanje malodobnog djeteta i kod izvršavanja ove obveze, roditelji moraju iskoristiti sve svoje mogućnosti i sposobnosti²⁶. Dakle, roditelji su dužni brinuti o odgoju, zdravlju, odgoju i obrazovanju djeteta. No, ukoliko to nisu u mogućnosti, Organ skrbništva dužan je po službenoj dužnosti poduzeti mjere iz svoje nadležnosti

²⁴ „Narodne novine HNŽ“, br: 3/05

²⁵ Vidi kod ARAS, S., *Centar za socijalnu skrb u ulozi stranke i umješača (intervenijenta) u statusnim i alimentacijskim postupcima*, „Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu“, Vol. 59, br. 2-3., str. 473.- 527.

²⁶ OZ F BiH br. 35/05, čl. 215.

kako bi pomogao roditeljima ali i zaštitio malodobnu djecu, po potrebi staviti pod skrbništvo malodobnu djecu:

- a) čiji su roditelji umrli, nestali, nepoznati ili su nepoznatog boravišta dulje od tri mjeseca,
- b) čijim roditeljima je oduzeta roditeljska skrb,
- c) čiji roditelji nisu stekli poslovnu sposobnost, ili im je ona oduzeta ili ograničena i
- d) čiji su roditelji odsutni, spriječeni ili nesposobni redovito skrbiti o svom djetetu, a nisu povjerili njegovo čuvanje i odgoj osobi za koju je organ skrbništva utvrdio da ispunjava uvjete za skrbnika.²⁷

Skrbnik ima određene obveze i dužnosti koje mora obavljati u interesu njegovog štíćenika i skrbnik ne može biti osoba:

- a) kojoj je oduzeta roditeljska skrb,
- b) kojoj je oduzeta ili ograničena poslovna sposobnost,
- c) čiji su interesi u suprotnosti s interesima štíćenika,
- d) od koje se, s obzirom na njezino ranije i sadašnje vladanje, osobna svojstva i odnose sa štíćenikom i njegovim roditeljima, ne može očekivati da će pravilno vršiti dužnosti skrbnika,
- e) s kojom je štíćenik sklopio ugovor o doživotnom uzdržavanju.²⁸

Roditeljska dužnost je uzdržavanje malodobnog djeteta i kod izvršavanja ove obveze, oni moraju iskoristiti sve svoje mogućnosti i sposobnosti²⁹ Dakle, roditelji su dužni brinuti o odgoju, zdravlju, odgoju i obrazovanju djeteta. Roditelji trebaju zaštititi i njegovati djecu, a njihove dužnosti podrazumijevaju „dužnost skrbljenja o životu i zdravlju djeteta te čuvanju djeteta, zadovoljavanju njegove normalne potrebe i zaštite od svih oblika poroka: droge, alkohola, skitnje, razbojništva, krađe, prostitucije, prosjačenja, kao i svih oblika maloljetničke delikvencije, nasilja, povrede, ekonomske eksploatacije, seksualne zloporabe i svih drugih asocijalnih pojava. Zbog zaštite interesa djeteta roditelji su dužni, sukladno uzrastu i zrelosti djeteta, kontrolirati njegovo ponašanje“³⁰ Ukoliko roditelji ne štite svoju djecu i upozoreni su od strane socijalne službe, stručnjaci trebaju procijeniti njihove roditeljske (ne) kompetencije i po potrebi postaviti nadzor nad roditeljskim staranjem. Kao krajnja mjera socijalne zaštite, ovisno o svakom pojedinom slučaju, može uslijediti i oduzimanje roditeljskog prava. Pod dužnostima roditelja u zakonu se navode ljudske i moralne vrijednosti za koje se podrazumijeva da ih trebaju prenijeti djeci: „Roditelji imaju dužnost i pravo odgajati dijete u duhu mira, dostojanstva, tolerancije, slobode, ravnopravnosti i solidarnosti, a sukladno uzrastu i zrelosti djeteta, promicati njegovo

²⁷ OZ F BiH br. 35/05, čl. 186.

²⁸ Ibid, čl. 169.

²⁹ Ibid, čl. 215.

³⁰ Ibid, čl. 134.

pravo i odgovornost na slobodu mišljenja, savjesti i vjeroispovijesti³¹ U praksi se susreću primjeri roditeljske neodgovornosti u raznim oblicima kao što je nepostojanje roditeljskog osjećaja za dužnost vršenja roditeljskog staranja, te poremećen sustav i ne poučavanje djece o društvenim i moralnim vrijednostima u obitelji. U situacijama zanemarenosti djece od strane roditelja, centar za socijalni rad poduzima mjere i postupke iz socijalne zaštite koji u konačnici mogu rezultirati izuzimanjem djece iz obitelji, poglavito ukoliko je ugrožena njegova sigurnost. No, ukoliko to nisu u mogućnosti, Organ skrbništva dužan je po službenoj dužnosti poduzeti mjere iz svoje nadležnosti kako bi zaštitio djecu.

Sukladno Konvenciji o pravima djeteta (1989.)³² i proceduralnim pravilima nacionalnog zakona „mišljenje djeteta će se posebno uvažavati i cijeniti u slučaju poduzimanja mjera kojim se dijete odvaja od roditelja.“³³ Djeca ne mogu prosuditi što je za njih dobro, ali je važno čuti njihove želje, procijeniti njihove odluke sukladno uzrasnoj dobi, socijalno-emocionalnoj zrelosti te sukladno predmetnim činjenicama i ako je njihovom mišljenje u skladu s njihovim najboljim interesima. Također, organ skrbništva (centar za socijalni rad) roditelje upozorava na propuste u odgoju i njihove negativne utjecaje na dijete, ali isto tako im pruža pomoć u njihovom otklanjanju.³⁴ Pomoć se pruža podsredstvom materijalne, posredničke međuinstitucionalne i savjetovališne podrške. Nadzor nad ostvarivanjem roditeljske skrbi provodi se ukoliko su roditelji zanemarili skrb o zdravlju i odgoju djeteta. Organ skrbništva treba odrediti nadzor nad ostvarivanjem roditeljske skrbi, koji će trajati dok to bude u interesu djeteta, a najkraće tri mjeseca.³⁵ Organ skrbništva nerijetko može u cijelosti koristiti ovlasti koje mu pruža zakon, budući da provedba nadzora nad roditeljskim staranjem ovisi i o financijskim mogućnostima institucija koje izdvajaju financijska sredstva za ovu uslugu socijalne zaštite. Jedan od problema prilikom vođenja nadzora nad roditeljskom skrbi jeste provođenje nadzora izvan radnog vremena. Mogućnosti za njegovu adekvatnu provedbu nalaze se u angažmanu stručnih osoba koje nisu uposlene u centru za socijalni rad. U svakom slučaju, ako nadzor, ova važna mjera zaštite djece ne bude adekvatno provedena nadležne institucije bi mogle uzrokovati veće troškove i neželjene posljedice po djecu.

Mjera oduzimanja prava roditelju da živi sa svojim djetetom i odgaja ga represivna je mjera za zaštitu osobnih interesa djeteta. Izriče se kada se ispune zakonom propisane pretpostavke koje na strani djeteta rezultiraju nepovoljnim učincima, a daljnju štetu moguće je spriječiti jedino odvajanjem djeteta od roditelja. Svrha mjere je zaštita osobnosti djeteta.³⁶

31 Ibid, čl. 135.

32 Konvencija o pravima djeteta, 1989.

33 Ibid, čl. 150.

34 Ibid, čl. 151.

35 Ibid, čl. 152.

36 DOJČINOVIĆ, I., Mjera oduzimanja prava roditelju da živi sa svojim djetetom i odgaja ga, chrome-extension://efaidnbmninnibpcapjpcglclefindmkaj/https://hrcak.srce.hr/file/181024 od 20. 9. 2022.

4. Postupak oduzimanja i vraćanja roditeljskog prava

4.1. Oduzimanje roditeljske skrbi u trajanju od dvanaest mjeseci

Nadležni sud može oduzeti roditeljima pravo da žive s djetetom u trajanju od dvanaest mjeseci. Roditeljska skrb se može oduzeti i roditelju kojem je oduzeto pravo da živi s djetetom ako za vrijeme od jedne godine ne izvršava obveze i prava koje mu nisu prestale izricanjem ove mjere i ne stvori uvjete za vraćanje ovog prava (154., st. 4. ObZ). Dakle, roditeljima se ostavlja mogućnost da naprave pozitivne promjene u životnom funkcioniranju te stvore adekvatne uvjete za povratak djeteta u obitelj. Primarna uloga obiteljskog suda u slučajevima dobrobiti djece je zaštititi djecu i pomoći njihovim roditeljima da osiguraju sigurno okruženje. Ovo je građanski sud, a ne kazneni sud, a ročišta su često manje formalna. U većini slučajeva svi na sudu imaju isti cilj – pružiti djetetu sigurnost.³⁷ Povratak djece u obitelj ovisi o odgovornosti, trudu i zalaganju roditelja, no djelatnici centara za socijalni rad i nadležna tijela koji podržavaju ponovno ujedinjenje djece s roditeljima, trebali bi:

- povećati nastojanja da na smislen način uključe obitelji u proces procjene, donošenja odluka i planiranja i osigurati da razumiju što se stvarno događa,
- zauzeti holistički stav pri pružanju podrške obiteljima tijekom cijelog postupka ponovnog ujedinjenja, na primjer, pružanje podrške roditeljima u rješavanju osnovnih problema i praćenje njihovog napretka; i usredotočujući se na trajne potrebe roditelja kao i na potrebe njihove djece,
- prepoznati potencijalnu složenost i promjenu prirode predmeta tijekom postupka ponovnog ujedinjenja,
- pružiti pažljive, planirane, postupne, ali pravovremene podrške prilagođene specifičnim potrebama obitelji u rješavanju okolnosti i problema s kojima se suočavaju djeca i njihovi roditelji.³⁸

4.2 Postupak oduzimanja roditeljske skrbi – prava i obveze roditelja

Dijete bez roditeljske skrbi, glede članka 12. st. 1. točka 1. Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom F BiH je „dijete koje je bez oba roditelja, nepoznatih roditelja, napušteno od roditelja lišenih roditeljskog prava i roditelja spriječenih da vrše roditeljsku dužnost“.³⁹ U odnosu na dijete čiji su roditelji lišeni roditeljskog prava ili roditelji koji su spriječeni da vrše roditeljsku dužnost misli se na roditelja koji zlouporabom svojih prava, ili grubim zanemarivanjem svojih dužnosti, ili napuštanjem djeteta, ili neskrbljenjem o djetetu s kojim ne živi, očito stavlja u opasnost sigurnost, zdravlje ili moral djeteta, ili koji ne zaštite dijete od ovakvog ponašanja drugog roditelja ili druge osobe,

³⁷ CHILD WELFARE INFORMATION GATEWAY (2016), *Understanding child welfare and the courts*. Washington, DC: U.S. Department of Health and Human Services, Children's Bureau.

³⁸ HIDE - DRYDEN, G., *Improving practice in respect of children who return home from care*, Research report, Department for Education, National Children's Bureau^ and Centre for Child and Family Research, Loughborough University, 2015.

³⁹ "Službene novine FBiH", br. 36/1999, 54/2004, 39/2006, 14/2009, 7/2014 - rješenje US BiH, 45/2016, 19/2017 - drugi zakon i 40/2018)

sud će u izvanparničnom postupku oduzeti roditeljsku skrb.⁴⁰ Zlouporaba prava postoji naročito u slučajevima tjelesnog i duševnog nasilja nad djetetom, spolnog iskorištavanja djeteta, navođenja djeteta na društveno neprihvatljivo ponašanje, te grubog kršenja djetetovih prava na drugi način.⁴¹

Prema odredbi čl. 81. st. 1. ZIZVP-a u postupku produženja i prestanka roditeljskog prava sud odlučuje o produženju i prestanku roditeljskog prava kada je to zakonom propisano. Postupak iz st. 1. ovog članka mora se završiti što prije, a najkasnije u roku od 15 dana od dana podnošenja prijedloga.⁴² U procesnim odredbama Obiteljskog zakona također se određuje hitnost postupka. Prema odredbi čl. 350. st. 3. ObZ postupak se mora završiti što prije, a najkasnije u roku od 15 dana od dana primitka prijedloga. Prema odredbi čl. 350. st. 4. ObZ mjera oduzimanja prava roditelju živjeti s djetetom izriče se u trajanju do jedne godine. Prema odredbi čl. 350. st. 5. ObZ sud će roditelju vratiti pravo živjeti s djetetom kada je to u interesu djeteta, a na prijedlog roditelja kome je ono oduzeto, ili po službenoj dužnosti. Prema odredbi čl. 350. st. 6. ObZ žalba protiv odluka iz st. 1. i 5. ovog članka ne odlaže njihovo izvršenje.

Prema odredbi čl. 350. st. 7. ObZ pravomoćnu odluku o izrečenoj mjeri iz stavka 1. ovog članka sud će dostaviti organu skrbništva. Organ skrbništva će za vrijeme trajanja ove mjere pomoći u otklanjanju uzroka zbog kojih je ona izrečena i u ponovnom uspostavljanju obiteljske zajednice. Prema odredbi čl. 82 ZIZVP-a postupak za produženje i prestanak roditeljskog prava pokreće se na prijedlog roditelja odnosno usvojitelja ili organa starateljstva. Prema odredbi čl. 350. st. 2. ObZ prijedlog za pokretanje postupka može podnijeti drugi roditelj, dijete ili organ skrbništva, a postupak može pokrenuti i sud po službenoj dužnosti. Vidimo da je u Obiteljskom zakonu postavljen širi krug osoba koje mogu pokrenuti postupak.

Prema odredbi čl. 83. ZIZVP-a osoba nad kojom se produžuje roditeljsko pravo ili se određuje prestanak tog prava, u postupku iz člana 82. ovog zakona, zastupa poseban staratelj kojeg odredi organ starateljstva ili privremeni zastupnik kojeg odredi sud koji sprovodi postupak za produženje ili prestanak roditeljskog prava. Prema odredbi čl. 84. ZIZVP-a sud će po službenoj dužnosti utvrditi sve činjenice koje su bitne za donošenje rješenja. Radi donošenja rješenja sud će održati ročište, na koje će pozvati predlagatelja, organ starateljstva i roditelje osobe iz člana 83. ovog zakona, bez obzira na to da li su oni predložili pokretanje postupka, a na ročištu obavezno saslušati roditelje i predstavnike organa starateljstva, te pribaviti mišljenje o cjelishodnosti produženja roditeljskog prava. Stanje duševnog zdravlja i sposobnosti osobe iz člana 83. ovog zakona utvrđuju se na način određen u članu 36. ovog zakona. Prema odredbi čl. 85. ZIZVP-a u postupku produženja i prestanka roditeljskog prava shodno se primjenjuju odredbe ovog zakona o oduzimanju i vraćanju poslovne sposobnosti.

40 (OZ F BiH br. 35/05, čl. 154. stav 1.).

41 Ibid, čl. 154., stav (2).

42 Vidi kod ČALIJA, B. – OMANOVIĆ, S., *Građansko procesno pravo*, Sarajevo, 2000. str. 352. – 353., (dalje – ČALIJA – OMANOVIĆ)

Teško je odrediti ključni trenutka u kojem je potrebno provesti mjeru oduzimanja roditelju prava da živi sa svojim djetetom. Predugo čekanje za fizičkim odvajanjem djeteta od roditelja može dovesti do težih posljedica na strani djeteta, jednako kao što to može uzrokovati i prerano odvajanje kojim krši se niz prava roditelja (npr. pravo na poštovanje i pravnu zaštitu privatnog i obiteljskog života) i djeteta (npr. pravo na život u obitelji).⁴³ Ukoliko Centar za socijalnu skrb procijeni da se radi o blažim oblicima propusta i/ili progrešaka, slučaj ostaje u njegovoj nadležnosti radi izricanja blažih, preventivnih mjera za zaštitu interesa djeteta (upozorenje na pogreške i propuste u skrbi i odgoju, nadzor nad roditeljskom skrbi). Međutim, ukoliko je potrebno izricanje represivnih mjera, Centar mora o tome obavijestiti nadležni sud.

4.3 Oduzimanje i vraćanje roditeljskog prava

Izvanparnično procesno pravo je sustav pravila kojima se regulira struktura izvanparničnog postupka, položaj procesnih subjekata, njihove aktivnosti i uzajamni odnosi. Ono se sastoji od diferenciranih, heterogenih skupina procesnih pravila kojima se regulira pružanje pravne zaštite u određenim građanskopravnim stvarima koje se ne rješavaju u parničnom postupku. Oduzimanje i vraćanje roditeljskog prava je jedan statusni izvanparnični postupak koji je reguliran odredbama Zakona o izvanparničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine⁴⁴ i procesnim odredbama Obiteljskog zakona Federacije Bosne i Hercegovine.⁴⁵ Prema odredbi čl. 86. ZIZVP-a u postupku oduzimanja i vraćanja roditeljskog prava sud odlučuje o oduzimanju i vraćanju roditeljskog prava kada je to zakonom određeno. Postupak iz stava 1. ovog članka mora se završiti što prije, a najkasnije u roku od 15 dana od dana prijema prijedloga. Prema odredbi čl. 87 ZIZVP-a postupak za oduzimanje i vraćanje roditeljskog prava pokreće se na prijedlog roditelja, odnosno usvojitelja koji ima roditeljsko pravo ili organa starateljstva, a postupak za vraćanje roditeljskog prava pokreće se i na prijedlog roditelja kojem je bilo oduzeto to pravo.⁴⁶ Prema odredbi čl. 88 ZIZVP-a ako postupak nije pokrenut na prijedlog organa starateljstva, sud će bez odlaganja obavijestiti ovaj organ o pokretanju postupka i pozvati ga da sudjeluje u postupku. Prema odredbi čl. 351. st. 5. ObZ u postupku za oduzimanje roditeljske skrbi roditeljima ili jednom roditelju djeteta organ skrbništva će djetetu imenovati posebnog skrbnika. Prema odredbi čl. 89. ZIZVP-a sud će, po službenoj dužnosti,

43 Prepoznavanje trenutka u kojem je najbolji interes djeteta iznimno je važno pitanje do kojeg se, u pravilu, postupno dolazi na što upućuje i praksa Europskog suda za ljudska prava u Strasbourgu. U slučaju *Venema v. The Netherlands*³ dijete je hitno izdvojeno iz obitelji i to bez saslušanja roditelja. Pod argumentom "hitnosti" u tijeku donošenja odluke roditelji nisu bili saslušani niti je pokušano blažim mjerama utjecati na ponašanje roditelja. Jedan od zaključaka koji proizlaze iz ove presude, osim ponovnog isticanja pravog trenutka za izdvajanje djeteta, jest i ono da, u pravilu, mjere koje prethode ovoj drastičnoj moraju biti iscrpljene. Vidi više: *Venema v. The Netherlands*, Europski sud za ljudska prava, presuda od 1. travnja 2013., http://www.nkmr.org/case_of_venema_v_the_netherlands.htm.

44 Zakon o izvanparničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine (Službene novine FBiH, br. 2/98., 39/04., 73/05., 80/14.) dalje – ZIZVP.

45 Obiteljski zakon Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine FBiH, broj 35/05., 31/14., dalje – ObZ)

46 Vidi kod ČALIJA – OMANOVIĆ, *op. cit.*, str. 353.

utvrditi sve činjenice koje su bitne za donošenje rješenja.⁴⁷ Radi utvrđivanja bitnih činjenica sud će održati ročište na koje će pozvati predlagatelja, organ starateljstva, oba roditelja i staratelja osobe čijem se roditelju oduzima, odnosno vraća roditeljsko pravo. Sud je obavezan da sasluša roditelje, a maloljetnik se saslušava samo kad je to neophodno i nije štetno za njegovo duševno zdravlje. Pri donošenju rješenja o oduzimanju i vraćanju roditeljskog prava sud će uzeti u obzir i želje maloljetnika, ako je sposoban da ih izrazi. Prema odredbi čl. 352. ObZ ako postupak nije pokrenut na prijedlog organa skrbništva, sud će bez odlaganja izvijestiti taj organ o pokretanju postupka i pozvati ga da sudjeluje u postupku. Prema odredbi čl. 353. St. 1. ObZ sud će, po službenoj dužnosti, utvrditi sve činjenice koje su bitne za donošenje rješenja. Prema odredbi čl. 353. st. 2. ObZ radi utvrđivanja bitnih činjenica sud će održati ročište na koje će pozvati predlagatelja, organ skrbništva i oba roditelja. U postupku za oduzimanje i vraćanje roditeljske skrbi sud će pozvati i skrbnika djeteta čijem se roditelju oduzima, odnosno vraća roditeljska skrb. Prema odredbi čl. 353. st. 3. ObZ sud je obavezan saslušati roditelje, a malodobnik se saslušava samo kad je to prijeko potrebno i nije štetno za njegovo duševno zdravlje. Prema odredbi čl. 353. st. 4. ObZ pri donošenju rješenja o oduzimanju i vraćanju roditeljske skrbi sud će uzeti u obzir i želje malodobnika ako je malodobnik sposoban da ih izrazi. Prema odredbi čl. 354. st. 1. Obz u postupku oduzimanja i vraćanja roditeljske skrbi shodno se primjenjuju odredbe ovog zakona o oduzimanju i vraćanju poslovne sposobnosti. Prema odredbi čl. 351. st. 6. ObZ Sud će vratiti roditeljsku skrb kada prestanu razlozi zbog kojih je ona oduzeta, a na prijedlog roditelja kome je oduzeta, djeteta ili organa skrbništva. Prema odredbi čl. 351. st. 7. Obz Pravomoćnu odluku o oduzimanju i vraćanju roditeljske skrbi sud će dostaviti mjerodavnom matičaru radi upisa u matičnu knjigu rođenih, a ako dijete ima neko pravo na nekretninama, odluka će se dostaviti zemljišnoknjižnom uredu mjerodavnog suda radi zabilježbe. Prema odredbi čl. 90. ZIZVP-a u postupku oduzimanja i vraćanja roditeljskog prava shodno se primjenjuju odredbe ovog zakona o oduzimanju i vraćanju poslovne sposobnosti.

5. Zaključak

U BiH još uvijek nije uspostavljen jedinstven informacijski sustav za evidenciju djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi i evidenciju razloga razdvajanja djece od roditelja, što bi predstavljalo osnovni preduvjet za kvalitetnu socijalnu zaštitu.⁴⁸

47 Šire kod ČIZMIĆ, J. – TAJIĆ, H., *Komentar Zakona o vanparničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 2011., str. 92. – 93. (dalje – ČIZMIĆ – TAJIĆ – KOMENTAR), str. 179.

48 U Federaciji Bosne i Hercegovine ne postoji dostupna baza podataka iz koje je vidljiv broj postupaka oduzimanja roditeljske skrbi samohranim roditeljima. Dok „neprecizni podaci iz 2010. godine ukazuju na brojku od 2000 do 4000 djece bez roditeljske skrbi u BiH, od čega je oko dvije trećine u F BiH. Tijekom ovog perioda sva djeca koja su smještena u institucijama pri vjerskim i nevladinim organizacijama nisu evidentirana, kao ni djeca na udomiteljstvu, posebno tamo gdje je smještaj urađen od strane roditelja bez posredovanja centara za socijalni rad. Zabrinjavajući je podatak da više od tri četvrtine djece bez roditeljske skrbi (76%) ima oba ili jednog roditelja, a ipak živi u sustavu javnog zbrinjavanja. PAVLOVIĆ, B.- Sofović, J.- SOS Dječja sela BiH, *POLOŽAJ DJECE U BOSNI I HERCEGOVINI, Analiza položaja djece bez roditeljskog staranja zasnovana na pravima*

Također, određene nejasnoće uzrokovane neusklađenim pravnim odredbama i dalje postoje. Zakoni nemaju posebnu definiciju za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi, nego je ona dana u odredbama entitetskih zakona o socijalnoj zaštiti: dijete bez odgovarajuće roditeljske skrbi jest dijete bez obaju roditelja; dijete čiji su roditelji nepoznati; dijete koje su roditelji napustili; djeca čijim su roditeljima oduzeta ili spriječena roditeljska prava. Aktualni usvojeni zakoni eksplicitno ne definiraju postupke i mjere prema kojima će pružatelji usluga prvenstveno uzeti u obzir sva moguća rješenja prije nego što odrede da roditelj izgubi roditeljsko pravo kao i da razdvoje dijete od obitelji smještajući ga u ustanovu ili drugu udomiteljsku obitelj. Iako su Smjernice za alternativno zbrinjavanje jasno definirale da siromaštvo kao takvo nikada ne bi trebalo da bude opravdanje za prijem djeteta u alternativnu brigu upravo je teška ekonomska situacija jedan od najčešćih i jedinih razloga razdvajanja djeteta i biološke obitelji. Uslijed nedopustivih i neodgovornih zakonskih odredbi ne iznenađuje činjenica da je više od 55% djece pod rizikom da izgubi roditeljsku skrb zbog teške ekonomske situacije.⁴⁹ Žene dominiraju u jednoroditeljskim obiteljima, osobito u Portugalu (94%), dok zemlje poput Danske, Luksemburga i Finske imaju najveći udio samohranih očeva (20%). Zemlje koje pružaju najviše potpore jednoroditeljskim obiteljima su Norveška, Francuska, Luksemburg, Danska i Belgija, dok najmanje potpore ovim obiteljima pružaju Španjolska, Grčka, Irska i Portugal. Trend bilježi i Hrvatska. Prema podacima Državnog zavoda za statistiku, 2002. godine u svim obiteljima u Hrvatskoj bilo je ukupno 15% samohranih roditelja. Od toga 83% čine majke s djecom, dok 17% čine očevi s djecom. U ukupnom broju obitelji s djecom, udio samohranih roditelja je 20,6% ili svaka peta obitelj.⁵⁰ Stoga je potrebno raditi na izgradnji kapaciteta roditelja za traženje i prihvaćanje socijalne podrške, obzirom da i „kada postoje psihosocijalne usluge namijenjene ovoj populaciji, jednoroditeljske obitelji se teško odlučuju na njihovo korištenje. S druge strane oni koji se odluče na korištenje usluga psihosocijalne podrške te usluge procjenjuju vrlo korisnim za njihovu obitelj.“⁵¹

Razlozi za odvajanje djeteta od roditelja mogu uključivati raseljavanje, nemogućnost obitelji da se brine za svoju djecu zbog siromaštva, invaliditeta, obiteljskog nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja, ovisnosti ili drugih oblika zlouporabe supstanci ili smrti roditelja. No, roditelj koji ne brine za dijete ili napusti dijete predstavlja nedopušteno odricanje od roditeljske skrbi što je kazneno djelo. Dok je „lišenje roditeljske skrbi najteža mjera za zaštitu osobnih prava i dobrobiti djeteta koja se roditeljima može izreći. Ova mjera za rezultat i smisao ima potpuno onemogućavanje roditelja u njihovoj skrbi za dijete zbog učinjenih

djece, Sarajevo: Atlantik d.d., 2014, str 15.

49 PAVLOVIĆ, B.- Sofović, J.- SOS Dječja sela BiH, *POLOŽAJ DJECE U BOSNI I HERCEGOVINI, Analiza položaja djece bez roditeljskog staranja zasnovana na pravima djece*, Sarajevo: Atlantik d.d., 2014, str 15.

50 BURIC, H., *Jednoroditeljske obitelji*, Zagreb, Dijete Vrtić Obitelj 35 broj 50, Pučko otvoreno učilište Korak po korak Zagreb, 2007, str. 33.

51 ZAGORAC, A., *PSIHOSOCIJALNE POTREBE JEDNORODITELJSKIH PORODICA - BROŠURA ZA PROFESIONALCE*, Kantonalna javna ustanova. Sarajevo: „Porodično savjetovalište“, 2015., str. 32.

štetnih postupaka.⁵² I to je krajnja zakonska sankcija za roditelje koji ne osiguravaju minimalne uvjete za razvoj/odgoj djeteta. Stoga je razvidno, kako su posebni izvanparnični postupci oduzimanja i vraćanja poslovne sposobnosti, produženja roditeljske skrbi, oduzimanja i vraćanja roditeljskog prava žurni postupci u kojima se procedura odvija po načelu sudskog upravljanja postupkom uz aktivo sudjelovanje centra za socijalni rad. U izvanparničnim postupcima od pokretanja do završetka postupka uključen je i centar za socijalni rad, budući da mu je zakonodavac dao posebno mjesto kao instituciji koja skrbi o obitelji, te posebnoj zaštiti djece iz razloga što je njegova uloga u očuvanju obitelji i zaštiti djece evidentna u izvanparničnim postupcima oduzimanja i vraćanja poslovne sposobnosti i postupku produženja i prestanka roditeljskog prava i postupku oduzimanja i vraćanja roditeljskog prava.⁵³ U konačnici, roditeljska skrb može biti pothvat, a prednosti roditeljske skrbi su jasne jer je ona ključni prediktor za zdrav razvoj i rast djece.

Kada se otkrije neki od oblika ugroženosti razvoja djeteta u primarnoj obitelji, nadležni centar za socijalnu skrb ima, prema Obiteljskomu zakonu, na raspolaganju sljedeće mjere zaštite: upozorenje roditeljima na pogreške i propuste u skrbi i odgoju (čl. 151.), određivanje stalna nadzora nad izvršavanjem roditeljskoga prava (čl. 152.), oduzimanje prava na čuvanje i odgoj djeteta i povjeravanje djeteta drugoj osobi ili ustanovi (čl. 153.), oduzimanje roditeljske skrbi (čl. 154.). Prema najnovijim podacima Agencije za statistiku BiH⁵⁴ u domovima za djecu i mladež bez roditeljske skrbi u 2020. godini nalazi se 1103 korisnika, a od toga 208 korisnika iznad 18 godina. Pod skrbništvom u 2020. godini, nalazilo se 1227 korisnika u dobi od 0 do 18 godina, a od toga čak 84 korisnika djeca s poteškoćama u razvoju. Usporede li se podaci nastavno na broj posvojene djece u 2019., koji je iznosio 26 korisnika, i 2020. godini u kojoj je zabilježeno 30 posvojenja djece do 18 godine, može se uočiti blagi porast posvojenja djece u BiH, s tim da Brčko Distrikt nema podatke o posvojenoj djeci.⁵⁵

52 <https://www.iusinfo.hr/aktualno/u-sredistu/44925>

53 HAUBRICH, V. - TADIĆ-LESKO, K., Socijalnopedagoške i pravne intervencije u postupku oduzimanja roditeljske skrbi, Pravni fakultet Mostar, Zbornik radova Dani porodičnog prava, 2021, str. 218.

54 Agencija za statistiku BiH (2020) „Socijalna zaštita 2014 – 2019“, Tematski bilten 07., Sarajevo, 45- 53.

55 Agencija za statistiku BiH (2021) „Socijalna skrb 2015 – 2020“, Tematski bilten 07., Sarajevo, 43- 50.

Viktorija Haubrich, LL. D., associate professor
Faculty of Law at Mostar University

Karolina Tadić - Lesko LL. D., assistant professor
Institution „Center for Social Work of the City of Mostar“

Zdravka Marić, LL. B.
Institution „Center for Social Work of the City of Mostar“

THE ROLE OF THE CENTER FOR SOCIAL WORK IN THE PROCEDURE OF DEPRIVATION OF PARENTAL CARE FROM A SINGLE PARENT

Summary: There are more and more new forms of family in modern society, and among them single-parent families are the most numerous. Single-parent families are often on the margins of society due to global consequences, which mainly include the limitation of social, financial and emotional resources, so children from single-parent families and the parent who takes care of them are exposed to numerous risks that often result from the breakup of a single-parent family. The consequences that lead to the deprivation of parental care from a single parent in non-litigation proceedings refer to various forms of neglect of children and their needs. The aim of this work is twofold and refers to the identification of the causes that lead to the deprivation of parental care from a single parent, as well as an analysis of the initiation and management of the out-of-court proceedings for deprivation of parental care in the Federation of Bosnia and Herzegovina. Also, the role of the Center for Social Work as a party and intervener in the process of deprivation of parental care was analyzed. Through the analysis of the Law on non-litigation proceedings of the F BiH, the social legislation of the F BiH, as well as the available domestic and foreign literature, the inevitable role of the Center for Social Work in the procedure of deprivation of parental care to a single parent was identified. It is clear that the task of a single parent is much more difficult than for two parents who take care of children, as single-parent families have fewer economic and psychological resources and do not have adequate access to social services. The paper emphasizes the importance of the Center for Social Work in the impeachment procedure, but also the necessary risk prevention mechanisms that lead to this procedure. Of course, this largely depends on social support and other relevant institutions that need to strengthen these families through various systems, from which modern society has been made.

Key words: single parent, child's interest, parental care, procedure for deprivation and return of parental care, center for social work.